

SERIA
Odkrywamy na nowo

Wiedza o społeczeństwie

Program nauczania dla szkół ponadgimnazjalnych

Zakres podstawowy

**Antonina Telicka-Bonecka
Jarosław Bonecki**

OPERON

Edukacja jest podróżą

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Szczegółowe cele kształcenia i wychowania	5
3. Treści edukacyjne	13
4. Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania	14
5. Opis założonych osiągnięć ucznia	20
6. Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia	21

1. Wstęp

Wiedza o społeczeństwie jako przedmiot humanistyczny odnosi się do wielu dziedzin nauki i dotyczy bardzo szerokiego zakresu zachowań społecznych we współczesnym świecie.

Program nauczania wiedzy o społeczeństwie w szkole ponadgimnazjalnej jest kontynuacją realizowanego w gimnazjum na III etapie edukacyjnym przedmiotu o tej samej nazwie. Większość uczniów, a będą to wszyscy uczniowie, którzy nie wybiorą nauki z wiedzy o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym, na tym poziomie zakończy wyodrębnioną w przedmiot, usystematyzowaną edukację obywatelską.

Zgodnie z celami przyjętymi w *Podstawie programowej*, ma on wyposażyć uczniów w wiedzę, umiejętności i postawy obywatelskie niezbędne do odpowiedzialnego i skutecznego uczestnictwa w życiu publicznym. Ma w pragmatyczny sposób przygotować ucznia do zrozumienia otaczającego go świata. Uczeń ma poznać reguły rządzące procesami, by wiedzieć, jak się zachować, jak działać, gdzie zwrócić się po pomoc. Dlatego nauczanie tego przedmiotu w pierwszej klasie szkoły ponadgimnazjalnej jest ukierunkowane na praktyczną edukację, zwłaszcza prawną, aby uczniowie nauczyli się obcować z prawem, potrafili interpretować podstawowe jego przepisy i korzystać z nich w różnych sytuacjach życiowych. Temu zagadnieniu podporządkowane są cele szczegółowe *Podstawy programowej*.

Wiedza przekazywana w ramach tego przedmiotu jest stale konfrontowana przez uczniów z życiem codziennym, ich osobistym doświadczeniem oraz obrazem świata kreowanym w domu, w środowisku oraz mediach. Śmiało można stwierdzić, że przedmiot ten trwale łączy różne aspekty życia człowieka i pomaga mu poznać i zrozumieć otaczającą go rzeczywistość, a także pomóc młodemu obywatelowi załatwić sprawę w urzędzie, sądzie czy innych instytucjach. Uczeń oswaja się z językiem urzędowym, z którym będzie obcować w przyszłości w kontaktach z urzędami, organami porządku publicznego, pracodawcami czy też w różnych instytucjach życia publicznego. Nauczanie tego przedmiotu ma być ukierunkowane na rozwijanie aktywności obywatelskiej i postawy zaangażowania w sprawy organizacji humanitarnych czy wolontariatu.

Edukacja obywatelska jest przedmiotem dyskusji Rady Europy, Parlamentu Europejskiego i Rady Europejskiej. Zgodnie z zaleceniami tych instytucji, mamy przygotować ucznia do bycia aktywnym, odpowiedzialnym i szanującym prawa innych obywateli członkiem społeczności, świadomym także praw człowieka. Współczesny uczeń to człowiek społeczeństwa informacyjnego i dlatego pracę z nim należy dostosować do zachodzących zmian i postępu naukowo-technicznego. Uczeń nie ma problemu ze zdobywaniem informacji, należy go jednak nauczyć krytycznego korzystania z różnych źródeł wiedzy, odróżniania faktów od opinii, hierarchizowania informacji według określonego kryterium, a także formułowania własnego stanowiska i wyrażania własnych ocen i opinii.

Nauczanie tego przedmiotu wymaga od nauczyciela nie tylko rzetelnego przygotowania merytorycznego, ale również znajomości różnorodnych metod pracy z uczniem. Nauczyciele powinni promować uczenie się do życia we współczesnym świecie poprzez stosowanie aktywizujących metod nauczania, pobudzanie zaangażowania emocjonalnego uczniów, budowanie wrażliwości społecznej. Od nauczyciela zatem będzie zależało, jak szerokie ramy dyskusji określi i w jakim stopniu własnym zachowaniem będzie stwarzał poczucie bezpieczeństwa. Urozmaicenie zajęć poprzez stosowanie różnorodnych metod aktywizujących, wykorzystywanie wiedzy już posiadanej i przełożenie jej na

grunt praktyczny z pewnością rozbudzi zainteresowania uczniów oraz wpłynie na ich aktywność na lekcjach.

Program nauczania wiedzy o społeczeństwie uwzględnia indywidualizację procesu nauczania i zawiera propozycje dostosowania wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb i możliwości psychofizycznych ucznia, z uwzględnieniem pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Prezentowany program nauczania umożliwia nauczycielom wiedzy o społeczeństwie pełną i spójną realizację założeń *Podstawy programowej* dla szkół ponadgimnazjalnych (IV etap edukacyjny) w zakresie podstawowym.

Aby to ułatwić, szkoła powinna zapewnić takie warunki, by uczniowie:

- mieli dostęp do różnych źródeł informacji, prezentujących różne punkty widzenia;
- wykorzystywali zdobywane wiadomości i umiejętności obywatelskie w życiu codziennym;
- uczyli się planować i realizować uczniowskie projekty edukacyjne;
- brali udział w dyskusjach i debatach na forum klasy, szkoły i w innych sytuacjach społecznych;
- pracowali nad rozwiązywaniem wybranych problemów swego otoczenia i szerszych społeczności;
- mieli realny wpływ na wybrane obszary życia szkoły, m.in. w ramach samorządu uczniowskiego;
- brali udział w życiu społeczności lokalnej;
- nawiązywali kontakty i współpracowali z organizacjami społecznymi i instytucjami publicznymi;
- uczestniczyli w obywatelskich kampaniach i działaniach oraz korzystali z różnych form komunikowania się w sprawach publicznych;
- budowali swoje poczucie wartości i sprawstwa w życiu społecznym oraz zaufanie do innych.

2. Szczegółowe cele kształcenia i wychowania

Cel to planowy wynik każdego racjonalnego działania, to do czego się dąży, o co zabiega. Prawidłowe określenie celów kształcenia pozwala na właściwe zaplanowanie każdej jednostki lekcyjnej i podjęcie skutecznego działania. O działaniu skutecznym można mówić wtedy, gdy cel został osiągnięty.

Dlatego cele należy formułować w sposób realistyczny, prosty i mierzalny. Świadomość celu dodaje pewności siebie i motywuje do bardziej efektywnej pracy.

Cele ogólne mają charakter długofalowy. Adresowane są do nauczyciela, który ma podjąć stosowne działania, aby ten cel osiągnąć. Zapisywane są za pomocą rzeczowników: „zapoznanie”, „kształcenie”, „uświadomienie”, i wymagają ustalenia celów szczegółowych – operacyjnych.

Realizujemy z uczniami te cele, które faktycznie mają duże znaczenie i są możliwe do osiągnięcia w planowanym czasie. Cele powinny być dostosowane do poziomu i rozwoju ucznia. Cele operacyjne ukierunkowane są na ucznia i formułowane za pomocą czasowników. Obejmują wiedzę i umiejętności oraz postawy ucznia, a ich sformułowanie pozwala na sprawdzenie, czy dany cel został rzeczywiście osiągnięty.

Prawidłowo sformułowane cele pozwolą nam na zainteresowanie ucznia przedmiotem. Zdobyta wiedzę wykorzysta on do kształtowania sądów lub opinii, wzmocni się też jego zaangażowanie wobec poznawanych zjawisk.

W *Podstawie programowej* znajduje się zapis, że szczególnie ważnym efektem zajęć z tego przedmiotu powinna być świadomość obywatelska uczniów, ich identyfikacja z rodzinną tradycją, historią oraz porządkiem prawnym w naszym państwie.

Podstawa programowa zakłada, że szkoła powinna kształtować u uczniów postawy warunkujące sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie, a przy tym sprzyjające ich rozwojowi indywidualnemu i społecznemu. Zwraca się również uwagę na takie cechy, jak: uczciwość, odpowiedzialność, poczucie własnej wartości, przedsiębiorczość, gotowość do podejmowania inicjatyw i pracy zespołowej. Zajęcia z wiedzy o społeczeństwie kształtują u uczniów następujące postawy:

- a) zaangażowanie w działania obywatelskie – uczeń angażuje się w działania społeczne i obywatelskie;
- b) wrażliwość społeczna – uczeń dostrzega przejawy niesprawiedliwości i reaguje na nie;
- c) odpowiedzialność – uczeń podejmuje odpowiedzialne działania w swojej społeczności, konstruktywnie zachowuje się w sytuacjach konfliktowych;
- d) poczucie więzi – uczeń odczuwa więź ze wspólnotą lokalną, narodową, europejską i globalną; rozumie, na czym polega otwarty patriotyzm obywatelski;
- e) tolerancja – uczeń szanuje prawo innych do odmiennego zdania, sposobu zachowania, obyczajów i przekonań, jeżeli nie stanowią one zagrożenia dla innych ludzi; przeciwstawia się przejawom dyskryminacji.

Kształcenie w zakresie podstawowym

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Uczeń:

- wykorzystuje i tworzy informacje;
- znajduje i wykorzystuje informacje na temat sposobu, w jaki prawo reguluje życie obywateli; wyraża własne zdanie w wybranych sprawach na różnych forach publicznych i uzasadnia je; jest otwarty na odmienne poglądy; gromadzi i wykorzystuje informacje potrzebne do zaplanowania dalszej nauki i kariery zawodowej;
- rozpoznaje i rozwiązuje problemy;
- rozpoznaje prawne aspekty codziennych problemów życiowych i szuka ich rozwiązania;
- współdziała w sprawach publicznych;
- współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich; sprawnie korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego; zna i stosuje zasady samoorganizacji i samopomocy;
- zna zasady i procedury demokracji;
- wyjaśnia znaczenie prawa dla funkcjonowania demokratycznego państwa i rozpoznaje przypadki jego łamania;
- zna podstawy ustroju Rzeczypospolitej Polskiej;
- opisuje sposób i zakres działania organów władzy sądowniczej oraz organów ścigania w Rzeczypospolitej Polskiej;
- zna prawa człowieka i sposoby ich ochrony;
- wyjaśnia podstawowe prawa człowieka, rozpoznaje przypadki ich naruszania i wie, jak można je chronić.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania

Gwiazdką (*) oznaczono cele szczegółowe, wykraczające poza *Podstawę programową* dotyczącą IV etapu edukacyjnego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia w zakresie treści

Uczeń:

- zna podstawy ustrojowe Rzeczypospolitej*;
- wyjaśnia pojęcia: transformacja ustrojowa, „okrągły stół”, parlament, samorząd terytorialny, pluralizm;
- wie, kto reprezentuje władzę ustawodawczą, wykonawczą, sądowniczą i lokalną w Rzeczypospolitej*;
- definiuje pojęcie obywatelstwa;
- wyjaśnia, jak nabywa się obywatelstwo polskie i unijne;
- wymienia dokumenty, do których posiadania zobowiązany jest obywatel Unii Europejskiej;
- zna prawa obywateli w Unii Europejskiej;

- wie, jakie dokumenty regulują kwestie obywatelstwa;
- wyjaśnia podstawowe pojęcia związane z uzyskiwaniem dokumentów: obowiązek meldunkowy, dowód osobisty, dowód rejestracyjny, paszport, faktura VAT;
- zna wymagania związane z uzyskaniem powyższych dokumentów;
- wyjaśnia, co to jest numer PESEL;
- definiuje pojęcia: referendum, ubezwłasnowolnienie, bierne i czynne prawo wyborcze, frekwencja wyborcza;
- zna formy udziału obywateli w życiu publicznym;
- podaje formalne warunki, jakie spełnić musi obywatel, by wziąć udział w wyborach;
- wie, od jakiego wieku przysługują prawa wyborcze;
- wyjaśnia pojęcia: informacja publiczna, tajemnica państwowa, powództwo, zażalenie, petycja;
- wymienia dokumenty, które są informacją publiczną;
- zna sposoby pozyskiwania informacji publicznej;
- wyjaśnia, co może zrobić obywatel, jeśli nie zgadza się z decyzją urzędu;
- wyjaśnia podstawowe pojęcia związane z prawem: prawo, przestępstwo, przepis prawny, norma prawna, prawo karne, prawo cywilne, pozew;
- zna rodzaje norm prawnych i budowę normy;
- wyjaśnia, czym różnią się normy prawne od norm religijnych, moralnych i obyczajowych;
- rozróżnia prawo naturalne, stanowione i precedensowe*;
- wymienia podstawowe zasady prawa („prawo nie działa wstecz”, „nieznajomość prawa szkodzi”, domniemanie niewinności) i funkcje prawa;
- przedstawia konsekwencje łamania prawa;
- wyjaśnia konstytucyjne zasady funkcjonowania sądów w Polsce*;
- wymienia źródła prawa obowiązującego w Polsce*;
- podaje hierarchię aktów prawnych*;
- wie, co to jest ratyfikacja;
- podaje sposoby publikacji aktów prawnych*;
- wyjaśnia sens rzymskich zasad obowiązujących w Polsce*;
- rozróżnia gałęzie prawa;
- wyjaśnia różnice między prawem cywilnym, karnym i administracyjnym;
- wyjaśnia podstawowe pojęcia: przestępstwo, prawo karne, prawo cywilne, pozew, prawo zwyczajowe;
- przedstawia uczestników i przebieg procesu sądowego: cywilnego i karnego;
- wymienia główne prawa, jakie przysługują ofierze, sprawcy i świadkowi przestępstwa;
- podaje znaczenie pojęcia: czynności prawne*;
- wie, kiedy można wnieść pozew do sądu;
- rozróżnia rodzaje umów o pracę*;
- wymienia gwarancje niezawisłości sędziowskiej*;
- wyjaśnia pojęcia: niezawisłość, immunitet, ławnik, oskarżyciel, obrońca, pełnomocnik, świadek koronny, świadek incognito;
- rozróżnia kolory żabotu, lamówek i mankietów sędziów, prokuratorów, obrońcy i radcy*;

- zna metody szybkiego zapisywania rozprawy sądowej*;
- wymienia instytucje, które realizują zadania w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego w Rzeczypospolitej;
- przedstawia uprawnienia policjantów i innych służb porządkowych;
- wyjaśnia pojęcia przestępczości i patologii społecznej;
- wymienia przestępstwa, których ofiarą najczęściej padają młodzi ludzie;
- wie, jak można próbować ich uniknąć;
- zna przepisy dotyczące sprzedaży napojów alkoholowych, używania tytoniu i wyrobów tytoniowych;
- wyjaśnia, na jakich zasadach nieletni odpowiadają za popełnienie przestępstwa;
- wymienia kary, jakie grożą za wytwarzanie, sprowadzanie, udzielanie, ułatwianie i nakłanianie do zażywania substancji psychotropowych i odurzających*;
- wie, gdzie można zgłosić się po pomoc;
- zna zasady bezpiecznego zachowania w sytuacji zagrożenia;
- wymienia prawa i obowiązki ucznia;
- wie, kto jest mediatorem w konfliktach między uczniem i nauczycielami;
- podaje instytucje, które zajmują się ochroną praw ucznia;
- zna strukturę szkolnictwa wyższego w Rzeczypospolitej i w Europie;
- wymienia zasady przyjmowania do szkół wyższych;
- przedstawia warunki podejmowania przez młodych Polaków nauki w Unii Europejskiej;
- wyjaśnia pojęcia: matura międzynarodowa, Proces Boloński;
- rozróżnia rodzaje studiów wyższych;
- wyjaśnia, co wynika z wejścia Polski do strefy Schengen;
- zna zasady bezpiecznego podróżowania po Europie i świecie;
- przedstawia, jakie możliwości zarabiania mają młodzi ludzie w strefie Schengen;
- podaje, jakie umowy mogą zawierać młodzi ludzie i jakie są zasady opodatkowania ich dochodów;
- wyjaśnia pojęcia: wiza, azyl, ekstradycja, ENA (Europejski Nakaz Aresztowania), EKUZ (Europejska Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego), Europass-CV;
- zna formy działalności gospodarczej*;
- zna historię praw człowieka i ich generacje;
- wymienia najważniejsze dokumenty związane z prawami człowieka;
- wymienia podstawowe prawa i wolności człowieka;
- wyjaśnia, co oznacza, że są one powszechne, przyrodzone i niezbywalne;
- podaje najważniejsze postanowienia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Konwencji o Prawach Dziecka;
- wyjaśnia, na czym polegają: prawo do prywatności, prawo do ochrony danych osobowych i prawa obywatela w kontaktach z mediami;
- wymienia postacie związane z historią praw człowieka: Paweł Włodkowic, Jan z Trzciany, Thomas More, John Locke, Charles Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, Jean Henry Dunant i Eleanor Roosevelt*;
- zna etapy rozwoju prawa humanitarnego*;

- wyjaśnia, na czym polega współczesny system ochrony praw człowieka;
- wyjaśnia znaczenie pojęcia: łamanie praw człowieka, i podaje jego przykłady;
- zna podstawę prawną ochrony praw człowieka w Polsce i instytucje do tego powołane;
- przedstawia główne środki ochrony praw i wolności w Polsce;
- wyjaśnia znaczenie pojęcia: organizacja pozarządowa;
- przedstawia działania podejmowane przez ludzi i organizacje pozarządowe broniące praw człowieka;
- wymienia najważniejsze organizacje pozarządowe ochrony praw człowieka działające w Polsce i na świecie;
- wyjaśnia znaczenie pojęć: szowinizm, rasizm, antysemityzm, ksenofobia i homofobia;
- wie, w jakich przypadkach można złożyć skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu.

Program ma na celu rozwijanie społecznych i obywatelskich umiejętności ucznia.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia w zakresie umiejętności

Uczeń:

- omawia transformację ustrojową i powstanie Konstytucji RP;
- rozróżnia władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą oraz strukturę samorządu w RP;
- określa fundamentalne zasady demokracji;
- ocenia realizację poszczególnych zasad demokracji w RP;
- porównuje zasady nabycia obywatelstwa: prawa krwi i prawa ziemi;
- analizuje zasady obywatelstwa polskiego, nabycie i utratę obywatelstwa;
- przygotowuje i wypełnia wnioski: o wydanie dowodu osobistego, o wydanie paszportu, o wydanie prawa jazdy, o zarejestrowanie motocykla i samochodu;
- omawia czynne i bierne prawo wyborcze;
- analizuje przyczyny niskiej frekwencji w wyborach i proponuje zmiany w prawie wyborczym;
- wskazuje dokumenty, które zawierają informacje publiczne, i określa zasady ich stosowania;
- analizuje przypadki, kiedy obywatel może spotkać się z odmową udostępniania informacji publicznej;
- potrafi zastosować odpowiednie procedury odwoławcze od decyzji urzędów;
- potrafi napisać podanie w formie żądania, zażalenia lub odwołania;
- sporządza urzędowy wniosek, skargę i odwołanie;
- określa, co to jest prawo; wskazuje różnice między normami prawnymi, religijnymi, moralnymi i obyczajowymi;
- rozróżnia elementy normy prawnej (hipotezę, dyspozycję i sankcję) oraz rodzaje norm;
- wskazuje funkcje i zadania prawa;
- potrafi scharakteryzować podstawowe zasady i prawa;
- określa konsekwencje ich łamania;
- uzasadnia potrzebę niezależności i niezawisłości sędziów;
- potrafi przedstawić hierarchię aktów prawnych;

- znajduje wskazany akt prawny i interpretuje proste przepisy prawne;
- określa różnice między prawem cywilnym, karnym i administracyjnym;
- wskazuje, w jakim kodeksie można znaleźć przepisy dotyczące konkretnej sprawy;
- sporządza pozew z powództwa cywilnego (według wzoru);
- rozróżnia prawa i obowiązki obywatela w trakcie postępowania karnego i cywilnego;
- przedstawia reprezentantów strony procesowej w postępowaniu karnym i cywilnym;
- uzasadnia potrzebę niezależności i niezawisłości sądów;
- omawia poszczególne etapy postępowania sądowego;
- określa główne prawa, jakie przysługują ofierze, sprawcy i świadkowi przestępstwa;
- sporządza zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa;
- uzasadnia znaczenie mediacji;
- omawia uprawnienia instytucji odpowiedzialnych za porządek i bezpieczeństwo wewnętrzne – rozpoznaje przejawy ich naruszenia;
- rozpoznaje loga poszczególnych instytucji i charakteryzuje zadania tych instytucji;
- nawiązuje kontakt (osobisty, telefoniczny lub mailowy) z funkcjonariuszem policji (np. dzielnicowym) i na podstawie uzyskanych informacji sporządza notatkę lub wykres dotyczący przestępczości w swojej okolicy;
- omawia problem przestępczości w Polsce;
- charakteryzuje zjawiska patologiczne i wie, jak można im przeciwdziałać;
- charakteryzuje zasady, według których nieletni odpowiadają za popełnienie przestępstwa;
- pozyskuje dane do sporządzenia wykresu lub notatki o przestępczości w najbliższym otoczeniu;
- omawia wpływ alkoholu i tytoniu na organizm człowieka;
- przedstawia przepisy prawne dotyczące sprzedaży i konsumpcji alkoholu, papierosów i narkotyków oraz wskazuje konsekwencje ich łamania;
- wyszukuje prawa i obowiązki ucznia, ujęte w przepisach prawa oświatowego;
- rozpoznaje przypadki naruszania praw ucznia, proponuje odpowiednie środki w celu ich ochrony;
- potrafi wyszukać instytucje, które zajmują się ochroną praw ucznia;
- charakteryzuje system oświatowy w Polsce;
- omawia na wybranych przykładach zasady przyjmowania do szkół wyższych w Polsce oraz możliwości podejmowania nauki w Unii Europejskiej;
- charakteryzuje podstawowe pojęcia związane z przynależnością do strefy Schengen: wiza, azyl, ekstradycja, ENA (Europejski Nakaz Aresztowania), Europejska Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego;
- przedstawia, jak uniknąć ryzyka wypadku lub kradzieży, jak postąpić w ich przypadku, gdzie szukać pomocy;
- przedstawia możliwości zarobkowania młodych ludzi i zasady ich zatrudnienia w Polsce i w Unii Europejskiej;
- sporządza Europass-CV;
- przedstawia historię praw człowieka;
- charakteryzuje pojęcie praw człowieka;

- rozróżnia trzy generacje praw człowieka i wyjaśnia, jakie prawa zawierają;
- przedstawia katalog podstawowych praw człowieka i charakteryzuje prawa obywatelskie, polityczne, gospodarcze, socjalne i kulturalne;
- dokonuje analizy prawa do życia i ocenia problem eutanazji;
- określa przyczyny łamania praw człowieka;
- omawia przypadki łamania praw człowieka;
- znajduje informacje o naruszaniu praw człowieka w wybranej dziedzinie (np. prawa kobiet, prawa dziecka, wolność wyznania, prawo do edukacji, prawa humanitarne) i proponuje działania, które mogą temu zaradzić;
- wyszukuje przykłady naruszania prawa do prywatności;
- uzasadnia potrzebę funkcjonowania prawa, które chroni dobra osobiste;
- przedstawia główne środki ochrony praw i wolności w RP;
- uzasadnia, kiedy obywatel może wnieść skargę konstytucyjną;
- omawia podstawowe zadania Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka;
- ocenia pracę Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka, opierając się na przykładach z życia;
- potrafi napisać skargę do Rzecznika Praw Obywatelskich lub Rzecznika Praw Dziecka;
- klasyfikuje organizacje, które tworzą uniwersalny system rządowy i europejski system ochrony praw człowieka;
- uzasadnia znaczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu;
- omawia działalność podstawowych organizacji pozarządowych: Czerwonego Krzyża, Amnesty International, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka;
- potrafi napisać apel do organizacji pozarządowej;
- potrafi wskazać podobieństwa i różnice w zakresie ochrony przed dyskryminacją zawarte w tekstach *Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych* i *Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej*;
- wyszukuje ze źródeł, prasy i życia codziennego przykłady dotyczące powyższych postaw.

Postawy i nawyki

Celem programu jest kształtowanie i wzmacnianie następujących postaw społecznych i obywatelskich uczniów:

- odczuwanie więzi ze wspólnotą lokalną, narodową;
- szacunek dla zasad państwa demokratycznego;
- poszanowanie prawa, obowiązku posiadania dokumentów i respektowania zasad obowiązujących w Polsce;
- zaangażowanie w kampanie, programy, akcje inicjowane przez instytucje i organizacje pozarządowe;
- poszanowanie wspólnego dobra;
- świadomość swoich praw i obowiązków, godzenia dobra i wolności własnej z dobrem i wolnością innych;
- odpowiedzialność za własne słowa i działania a także pełnione role społeczne;

- szukanie form współpracy i porozumienia z innymi;
- otwartość na odmienne poglądy, obyczaje i zachowania innych;
- tolerancja, przeciwstawianie się dyskryminacji i przeciwdziałanie przestępstwu;
- wrażliwość społeczna, reagowanie na krzywdę innych;
- poczucie sprawiedliwości społecznej;
- dostrzeganie łamania praw człowieka i wrażliwość na krzywdę innych;
- poszanowanie prawa do prywatności.

3. Treści edukacyjne

1. Rzeczpospolita Polska jako demokratyczne państwo prawne	Treści podstawy programowej
2. Młody obywatel w urzędzie	
2.1. Obywatelstwo polskie i unijne	1.1
2.2. Uzyskiwanie podstawowych dokumentów	1.2
2.3. Udział obywatela w wyborach i referendach	1.3
2.4. Konstytucyjne prawo obywatela do informacji	1.4
2.5. Procedury odwoławcze od decyzji urzędów	1.5, 1.6
3. Prawo i sądy	
3.1. Pojęcie prawa i norm prawnych	2.1
3.2. Podstawowe zasady prawa i funkcjonowania sądów	2.2, 2.5
3.3. Źródła i gałęzie prawa	2.3
3.4. Wybrane zagadnienia prawa polskiego	2.4
3.5. Uczestnicy procesu sądowego	2.5, 2.6
3.6. Przebieg postępowania sądowego	2.6, 2.7
4. Bezpieczeństwo	
4.1. Organy odpowiedzialne za porządek i bezpieczeństwo wewnętrzne państwa	3.1, 3.2
4.2. Problem przestępczości w Polsce	3.3, 3.4, 3.5
4.3. Przepisy prawne dotyczące sprzedaży i konsumpcji alkoholu, papierosów i narkotyków	3.6
5. Edukacja i praca w Polsce i w Unii Europejskiej	
5.1. Prawa i obowiązki ucznia	4.1, 4.2
5.2. Szkolnictwo wyższe w Polsce i w Europie	4.3, 4.4
5.3. Polska w strefie Schengen	4.5
5.4. Zatrudnienie młodzieży i podejmowanie działalności gospodarczej	4.6, 4.7
6. Prawa człowieka	
6.1. Pojęcie i geneza praw człowieka	5.1, 5.3
6.2. Podstawowe prawa i wolności człowieka	5.2, 5.3
6.3. Przykłady łamania praw człowieka	5.4
6.4. Ochrona dóbr osobistych – prawo do prywatności	5.2, 5.6
7. Ochrona praw i wolności	
7.1. Gwarancje praw człowieka	6.1, 6.6
7.2. Rzecznik Praw Obywatelskich i Rzecznik Praw Dziecka	6.2
7.3. Europejski system ochrony praw człowieka	6.3
7.4. Działalność organizacji pozarządowych	6.4
7.5. Przejawy szowinizmu, rasizmu, antysemityzmu, ksenofobii i homofobii	6.5

4. Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania

(z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości uczniów oraz warunków, w jakich program będzie realizowany)

Nie ma jednej, właściwej i najbardziej przydatnej metody nauczania wiedzy o społeczeństwie. Jednak wybór metody lub metod, które nauczyciel zastosuje na lekcji, ma ogromne znaczenie, ponieważ od sposobu przekazania wiedzy zależy efektywność nauczania i zaangażowanie ucznia.

Nadrzędnym zadaniem szkoły jest dążenie do wszechstronnego rozwoju ucznia, a priorytetem – kształcenie umiejętności potrzebnych uczniowi do uczenia się przez całe życie oraz do efektywnego wykorzystywania wiedzy i do sprawnego funkcjonowania w społeczeństwie.

Zadaniem nauczyciela jest także pokierowaniem procesem nauczania – uczenia się, aby uczeń zdobył podstawowe umiejętności niezbędne w życiu:

- planowania, organizowania i oceniania własnego uczenia się;
- skutecznego porozumiewania się i prezentowania własnego punktu widzenia;
- poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł;
- posługiwania się technologią informacyjną;
- efektywnego współdziałania w zespole, budowania więzi międzyludzkich i podejmowania grupowych decyzji;

Kształceniu tych umiejętności sprzyjają metody aktywizujące. Do najważniejszych korzyści, jakie uczniowie uzyskują w wyniku stosowania metod aktywizujących, należą:

- możliwość działania, odkrywania i przeżywania;
- sprzyjanie rozwojowi twórczego myślenia;
- rozwijanie inicjatywy i twórczych poszukiwań;
- ułatwienie zapamiętywania poprzez tabele, schematy graficzne, mapy myśli.

Uczniowie przygotowujący się do różnych ról społecznych powinni uczestniczyć w różnorodnych formach dyskusji, na przykład punktowanej lub panelowej.

Równie przydatna na lekcjach wiedzy o społeczeństwie jest metoda debaty „za i przeciw”. Stosuje się ją dla kształtowania umiejętności prezentowania i uzasadniania swojego stanowiska.

Metaplan jest formą dyskusji, polegającą na tworzeniu przez uczniów plakatu stanowiącego jej graficzne odwzorowanie. Uczy, jak postawić właściwą diagnozę i wskazać sposób rozwiązania problemu.

Burza mózgów jest przydatna do wyłaniania wielu pomysłów dotyczących określonego problemu. Jest to metoda łatwa w realizacji dla nauczyciela a jednocześnie atrakcyjna dla uczniów. Wyzwała dużą aktywność i kreatywność. Uczeń zabiera głos bez obawy, że zostanie skrytykowany.

Techniki dramatyczne (odgrywanie ról) pozwalają uczyć przez działanie. Wykorzystują spontaniczną skłonność człowieka do naśladowania i zabawy. Wspomagają rozwój emocjonalny, kształcą umiejętność współżycia w zespole, pobudzają wyobraźnię i rozwijają empatię.

Mapy mentalne (mapa pamięciowa, mapa myśli, metoda Buzana) polega na opracowaniu problemu przy użyciu symboli, schematów, haseł, zdjęć, wycinków prasowych itp. Jej celem jest porządkowanie i systematyzowanie zdobytej wiedzy oraz odkrywanie związków i zależności między wydarzeniami, zjawiskami i faktami.

Portfolio (teczka tematyczna) jest metodą ułatwiającą planowanie, organizowanie i ocenianie własnej pracy. Jej celem jest gromadzenie materiałów na wybrany temat.

Analiza przypadku polega na głębokiej analizie problemu lub zdarzenia i wykryciu prawidłowości nim rządzących oraz ich opisie. Metoda ta wpływa na rozwój myślenia analitycznego i syntetycznego, gotowość i zdolność podejmowania decyzji oraz umiejętność stosowania zdobytej wiedzy w praktyce.

W realizacji powyższego programu najczęściej stosowana jest **metoda** pracy pod kierunkiem. Jej celem jest wdrażanie uczniów do samodzielnej pracy oraz wykorzystywania i analizy tekstów źródłowych, źródeł ikonograficznych, statystycznych i literatury. Narzędziem ułatwiającym uczniom realizację zadania może być karta pracy.

Teksty źródłowe stanowią od lat ważny środek dydaktyczny pozwalający kształcić umiejętność krytycznego czytania tekstów. Wymóg włączenia źródeł do edukacji obywatelskiej wynika także z zapisów *Podstawy programowej*.

Dla realizacji najważniejszych celów edukacji obywatelskiej szczególnie istotne znaczenie **ma** metoda projektu, która uczy samodzielności i współpracy, wyszukiwania informacji, rozwiązywania problemów i prezentacji opracowanych materiałów.

Realizacja projektu składa się z trzech etapów, w trakcie których zarówno nauczyciel, jak i uczniowie mają określone zadania:

etap I – przygotowanie projektu,

etap II – realizacja projektu,

etap III – prezentacja projektu.

Istotą tej metody jest realizowanie przez uczniów przedsięwzięć poznawczych znacznie szerszych niż tradycyjne zadania realizowane w klasie lub w domu.

Zaletą tej metody jest to, że przeważa praca w grupach (część zadań może być realizowana indywidualnie). Taka forma pracy kształtuje wśród uczniów umiejętność współdziałania, poszukiwania kompromisów, zdyscyplinowania, rozwiązywania konfliktów i prezentacji własnych opinii oraz słuchania innych.

Od nauczyciela będzie zależało, jakie zastosuje metody pracy z uczniem przy indywidualizacji procesu nauczania. Orzeczenia otrzymane z poradni pedagogiczno-psychologicznej stanowią podstawę konstruowania Indywidualnych Programów Edukacyjno-Terapeutycznych (tzw. IPET) oraz „Planów działań wspierających”.

Powyższy program przybliży niektóre metody pracy z uczniem i określi możliwości wspomagające ze względu na następujące dysfunkcje:

- dysleksja,
- dysgrafia (trudności w opanowaniu właściwego poziomu graficznego pisma, tzw. brzydkie pismo),
- dysortografia (specyficzne trudności z opanowaniem poprawnej pisowni, w tym błędy ortograficzne),
- dyskalkulia (zaburzenie zdolności matematycznych),
- głuchota lub słaby słuch,
- ociemniałość lub słaby wzrok,
- niepełnosprawność ruchowa, w tym z afazją
- autyzm, zespół Aspergera (lżejsza odmiana autyzmu, upośledzenie w sferze uczuciowej),

- ADHD,
- niedostosowanie społeczne lub zagrożenie niedostosowaniem społecznym.

Postawienie diagnozy w okresie edukacji ponadgimnazjalnej jest trudne i wątpliwe. Nie posiadamy narzędzi diagnostycznych a obraz symptomów jest odmienny niż w początkowym okresie nauki czytania i pisania. Najczęściej znikają specyficzne błędy i dysfunkcje, pozostają błędy ortograficzne, nawarstwiają się inne zaburzenia emocjonalne i motywacyjne. Dlatego też podstawą rozpoznawania trudności w czytaniu i pisaniu u młodzieży ponadgimnazjalnej jest wywiad, obserwacja, analiza efektów jej pracy.

Model pracy z uczniem z dysleksją

Aby wspomóc ucznia z **dysleksją** na lekcjach wiedzy o społeczeństwie, należy kontynuować ćwiczenia ortograficzne, wprowadzać gry ortograficzne w formie kart lub gier komputerowych, które stanowią atrakcyjną formę utrwalania trudnych wyrazów. W pracy z uczniem należy:

- wykorzystywać ćwiczenia, które angażują myślenie, mowę, pamięć i wyobraźnię;
- oceniać ucznia głównie na podstawie wypowiedzi ustnych;
- ograniczać ilość materiału zadanego do opracowania;
- szczególną troską otoczyć uczniów leworęcznych;
- rozwijać nawyk pracy ze słownikiem ortograficznym;
- często kontrolować zeszyt;
- stosować kolorowe pisaki, notatki sporządzone w postaci tabel, schematów, grafik itp.

Model pracy z uczniem z dysgrafią

Uczeń z dysgrafią trudniej opanowuje skomplikowaną terminologię (pojęcia, nazwiska, nazwy własne). Ma trudności z precyzją określania pojęć, przedstawiania zjawisk w formie graficznej. Problemy sprawia mu analiza tekstów źródłowych.

Aby wspomóc ucznia w tym zakresie, należy:

- częściej proponować pracę w grupach, aby pozwolić mu na zintegrowanie z klasą;
- proponować zapisywanie notatek w zeszytach większymi literami, czy też na większym formacie papieru (np. mapy myśli);
- jeśli to możliwe, pozwolić na zapisanie notatki na komputerze i wklejenie jej do zeszytu;
- wprowadzać ćwiczenia koncentrujące uwagę.

Model pracy z uczniem z dysortografią

Uczeń ma trudności z uwagą, poprawną analizą i syntezą oraz zastosowaniem wiedzy i zasad w praktyce. Aby wspomóc ucznia w tym zakresie, należy:

- częściej stosować mnemotechniki (skojarzenie obrazu z jego zapisem literowym);
- zaproponować, aby stosował techniki szybkiego zapamiętywania (np. przyporządkowanie ważnych pojęć częściom ciała ludzkiego i budowanie w ten sposób łatwiejszych do zapamiętania skojarzeń).

Model pracy z uczniem z dyskalkulią

Uczeń ma trudności z rozróżnianiem symboli, znaków graficznych itp. Wykazuje zaburzenia w orientacji przestrzennej, słabo orientuje się w kierunkach i na mapie. Dyskalkulia najczęściej związana jest z dysleksją, niezwykle rzadko występuje w czystej postaci. Aby wspomóc ucznia w tym zakresie, należy:

- zlecać wykonanie puzzli dotyczących określonych pojęć;
- częściej jako środek dydaktyczny na lekcjach stosować puzzle, gry planszowe, gry dydaktyczne.

Model pracy z uczniem niesłyszącym lub słabo słyszącym

Przystępując do realizacji *Podstawy programowej* IV etapu edukacyjnego, należy pamiętać, że uczeń z uszkodzeniem słuchu nie opanował systemu językowego na takim poziomie jak uczniowie słyszący.

Aby wspomóc ucznia w tym zakresie, należy:

- doskonalić umiejętności ucznia w zakresie porządkowania i synchronizowania wydarzeń;
- kształtować praktyczne umiejętności niezbędne do funkcjonowania w społeczeństwie z wykorzystaniem dostępnych uczniowi środków językowych;
- uwzględnić potrzebę powtarzania i odwoływania się do treści omówionych wcześniej;
- modyfikować teksty o skomplikowanej strukturze gramatyczno-semantycznej;
- jako istotny czynnik podnoszący efektywność pracy – wyeliminować presję czasu.

Model pracy z uczniem niewidomym lub słabo widzącym

Przed dokonaniem wyboru podręcznika nauczyciel powinien sprawdzić, czy są dostępne jego wersje w brajlu lub w druku powiększonym. W pracy z uczniem należy:

- z powodu utrudnienia korzystania ze źródeł informacji w formie pisanej – wykorzystywać alternatywne materiały techniczne czy informatyczne;
- stosować ćwiczenia, które zastępują wzrok innymi zmysłami;
- starać się nie dopuszczać, aby ćwiczenia na lekcji angażowały wzrok dłużej niż 15 minut;
- o ile to możliwe, pracę pisemną zastępować ustną formą wypowiedzi;
- stosować pomoce optyczne i elektrooptyczne, np. lupy, lunetki, filtry koloru itp.

Model pracy z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją

Dobierając sposób realizacji treści programowych, trzeba uwzględniać ograniczenia wynikające z dysfunkcji ruchowych ucznia. W obszarze wiedzy o społeczeństwie mogą pojawić się trudności w myśleniu przyczynowo-skutkowym. Należy zatem:

- dostosować cele edukacyjno-terapeutyczne, by odpowiadały indywidualnym potrzebom i możliwościom ucznia;
- stosować metody stymulujące aktywność własną ucznia (metody aktywizujące);

- obniżyć tempo pracy;
- rozbudzać chęć eksperymentowania;
- dawać okazję do wykazywania się samodzielnością.

Dużo satysfakcji może przynieść takiemu uczniowi praca grupowa ze względu na możliwość komunikacji i współdziałania z rówieśnikami.

Model pracy z uczniem z autyzmem

Uczeń z autyzmem ma zaburzoną zdolność do komunikowania się, przejawia zachowania stereotypowe, czyli powtarzające się. Wśród osób autystycznych spotyka się jednostki, które mają wybitne zdolności w wąskim obszarze swojego funkcjonowania. Można wyróżnić pięć odmian zaburzeń rozwojowych tego typu:

- a) zaburzenia autystyczne,
- b) zaburzenia Aspergera,
- c) zaburzenia Retta,
- d) dziecięce zaburzenia dezintegracyjne,
- e) całościowe zaburzenia rozwojowe nieujęte w innych kategoriach diagnostycznych.

W pracy z uczniem należy:

- wykorzystać jego zadziwiającą niekiedy zdolność do koncentracji uwagi;
- działać na emocje, wykorzystując w procesie nauczania muzykę, sztukę, percepcję (np. układanie puzzli);
- stosować uporządkowane formy nauczania;
- dzielić zadania na mniejsze etapy;
- wzbogacać nauczanie poprzez ilustracje, które przedstawiają zadania do wykonania;
- poświęcić czas na nawiązanie pozytywnej relacji i zaufania.

Model pracy z uczniem z ADHD

Uczeń z ADHD ma trudności ze skupieniem uwagi, cierpi na zaburzenia koncentracji, przejawia nadmierną impulsywność i nadruchliwość. W pracy z uczniem z ADHD należy:

- dostosować warunki kształcenia do możliwości psychofizycznych i tempa pracy ucznia,
- udzielać prostych, nieskomplikowanych komunikatów i poleceń;
- każdą nową informację lub aktywność wyraźnie akcentować stwierdzeniami w rodzaju: „Uwaga, to jest szczególnie ważne”;
- stosować techniki pozyskiwania i zapamiętywania istotnych informacji, uzyskiwanych od nauczyciela oraz z materiałów tekstowych;
- proponować uczniom różne sposoby robienia notatek, np. przy pomocy mapy myśli, stosowania znaków i symboli;
- zachęcić ucznia do nauczania się interpretacji pomocy graficznych: czytać mapy, wykresy, diagramy;

- stosować techniki dramowe (odgrywanie), wykorzystywać różne środki ekspresji (ruch, dotyk, gest).

Model pracy z uczniem niedostosowanym społecznie lub zagrożonym niedostosowaniem społecznym

Aby wspomóc ucznia w tym zakresie, należy:

- kształtować takie cechy zachowania i osobowości, które będą gwarantować optymalne uspołecznienie i twórcze funkcjonowanie w społeczeństwie;
- podjąć próbę rozbudzenia zainteresowania nauką i motywować ucznia do pracy;
- stosować więcej przekazów multimedialnych, wycieczek i warsztatów;
- umożliwić odniesienie sukcesu na terenie szkoły;
- stosować zasadę dominującego wychowania;
- stosować metody i formy aktywizujące i problemowe, takie jak: giełda pomysłów, burza mózgów, gry dydaktyczne, dramy.

Model pracy z uczniem szczególnie uzdolnionym

Uczeń szczególnie uzdolniony realizuje ogół zadań wynikających z *Podstawy programowej*. Takiemu uczniowi udzielana jest przez szkołę pomoc w postaci „Planu działań wspierających”. Szczególnie korzystnym dla rozwoju uzdolnień rozwiązaniem jest stworzenie indywidualnego toku lub programu nauczania. W pracy z uczniem zdolnym należy:

- dawać mu sposobność do rywalizacji;
- kształtować jego odporność emocjonalną oraz świadomość uwarunkowań sukcesów i porażek;
- tak organizować zadania grupowe, aby stwarzały sposobność współpracy, dzielenia zadań i odpowiedzialności za proces uczenia się innych;
- zadbać o jego rozwój fizyczny;
- pomagać we właściwym doborze aktywności planowania własnego rozwoju;
- stawiać przed nim dodatkowe zadania;
- wyjaśniać więcej i dogłębniej;
- budować poczucie wartości ucznia poprzez uczestnictwo w konkursach i innych przedsięwzięciach na rzecz otoczenia;
- rozwijać ciekawość świata, stworzyć możliwości realizowania własnych zainteresowań i hobby;
- umożliwić nie tylko uczestnictwo w systemie klasowo-lekcyjnym, ale i w zajęciach pozalekcyjnych, warsztatach, treningach, a także w zajęciach organizowanych przez wyższe uczelnie i w projektach naukowych.

Głównymi metodami, które warto stosować w pracy z uczniem zdolnym, są metody aktywizujące, problemowe z wykorzystaniem technik szybkiego uczenia się, mnemotechniki, a także metody praktyczne umożliwiające ekspresję ucznia oraz metody ewaluacyjne.

5. Opis założonych osiągnięć ucznia

W wyniku realizacji programu nauczania do wiedzy o społeczeństwie uczeń powinien wykazać się umiejętnościami, które wynikają z praktycznego zastosowania wiadomości przyswojonych na lekcjach tego przedmiotu. Punktem odniesienia do opracowania szczegółowych osiągnięć ucznia są treści programu.

Uczeń potrafi:

- wykorzystywać wcześniej nabytą wiedzę w nowych sytuacjach poznawczych;
- wyszukiwać, gromadzić i selekcjonować źródła;
- hierarchizować fakty, porządkować informacje;
- wyjaśniać pojęcia i terminy na podstawie informacji zamieszczonych w tekście;
- wyszukiwać argumenty „za” lub „przeciw” określonej tezie;
- porównywać informacje zamieszczone w podręczniku i w innych źródłach;
- rozróżniać fakty od opinii;
- rozpoznać tendencyjność źródeł;
- integrować informacje pochodzące z różnych źródeł;
- formułować sądy, rozpoznawać różne punkty widzenia;
- samodzielnie wnioskować;
- wypełnić podanie i złożyć zażalenie na decyzję publiczną;
- sformułować dowolny pozew do sądu i uzasadnić go;
- napisać akt oskarżenia dotyczący naruszenia dowolnego artykułu prawa karnego;
- sporządzić zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa;
- wypełniać wnioski o wydanie podstawowych dokumentów;
- określić sposoby walki z dopalaczami;
- sporządzić Europass-CV;
- rozpoznać przejawy rasizmu, szowinizmu, antysemityzmu, ksenofobii i homofobii.

6. Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia

Ocenianie służy nauczycielowi do zbierania informacji o osiągnięciach ucznia oraz wspierania go w procesie uczenia się, dlatego ważne jest, by odbywało się systematycznie i obejmowało różne obszary jego aktywności. Niezmiernie ważne w ocenianiu jest poinformowanie ucznia i jego rodzica o wymaganiach stawianych na tym etapie edukacyjnym, jak również o metodach pozyskiwania ocen. Uczeń powinien być oceniany za wszystkie ważne osiągnięcia związane z programem, z uwzględnieniem wysiłku włożonego w realizację poszczególnych celów.

Ocenie szkolnej nie powinien podlegać stosunek ucznia do wydarzeń, zjawisk i procesów oraz jego światopogląd i przekonania.

Ocenianie powinno odbywać się na bieżąco po zrealizowaniu materiału w kolejnych działach programu oraz na koniec semestru i roku szkolnego. Przedmiotem oceny są:

- wypowiedzi ustne na określony temat, referaty, udział w dyskusji;
- sprawdziany różnego typu (np. testy, wypracowania, kartkówki, sprawdzian wiadomości z semestru);
- prace domowe (portfolio, wypracowanie, opracowanie stron www, plakaty, plansze, makiety itp.);
- **systematyczne** prowadzenie zeszytu przedmiotowego;
- aktywny udział w zajęciach, w tym również pozalekcyjnych (konkursy, sesje popularnonaukowe, debaty, projekty itp.);
- udział w przedsięwzięciach prospołecznych (np. wolontariacie).

Osiąganiu zamierzonych celów sprzyja stosowanie oceniania kształtującego, które jest sposobem oceniania nastawionym na wspomaganie ucznia w procesie uczenia. Uczeń jest wówczas świadomy celów procesu nauczania – uczenia się, może wziąć odpowiedzialność za swoją naukę. Bardziej jest zmotywowany do pracy i bardziej się w nią angażuje.

Skala ocen:

– oceny semestralne i na koniec roku są zgodne ze skalą cyfrową 1-6,

– oceny bieżące są zgodne z przyjętą skalą, ale dopuszcza się stosowanie stopni ze znakiem „+” lub „-”.

Kryteria ocen z wiedzy o społeczeństwie

Ocena dopuszczająca

Uczeń:

- częściowo rozumie polecenia nauczyciela,
- dysponuje niepełną wiedzą określoną w programie,
- potrafi z pomocą nauczyciela nazywać i klasyfikować poznane pojęcia, zjawiska, procesy, postacie życia publicznego, podstawowe dokumenty,
- wykonuje samodzielnie lub przy pomocy nauczyciela proste ćwiczenia i polecenia,
- potrafi z pomocą nauczyciela przedstawić wyniki własnej pracy w formie ustnej i pisemnej,
- prowadzi zeszyt przedmiotowy.

Ocena dostateczna

Uczeń:

- dysponuje podstawową wiedzą określoną w programie,
- rozumie polecenia i instrukcje,
- samodzielnie i poprawnie wykonuje proste zadania,
- potrafi odnaleźć podstawowe informacje zawarte w różnego rodzaju źródłach,
- dokonuje selekcji i porównania poznanych zjawisk,
- umie wykorzystać zdobytą wiedzę w praktyce,
- aktywnie uczestniczy w pracach zespołowych,
- potrafi wypełnić formularz i napisać podanie,
- przedstawia wyniki własnej pracy w formie ustnej i pisemnej,
- systematycznie prowadzi zeszyt przedmiotowy.

Ocena dobra

Uczeń:

- dysponuje wiedzą w zakresie programu szkolnego,
- dokonuje interpretacji danych zawartych w różnorodnych źródłach, wykorzystuje je do rozwiązania problemu,
- potrafi w sposób spójny i poprawny zaprezentować omawianą na lekcjach problematykę,
- potrafi formułować i uogólniać wnioski,
- aktywnie uczestniczy w zajęciach lekcyjnych,
- formułuje na forum publicznym własne stanowisko i potrafi je uzasadnić,
- poprawnie wykorzystuje zdobytą wiedzę w praktyce,
- wykazuje zainteresowanie tematyką zajęć, starannie prowadzi zeszyt przedmiotowy.

Ocena bardzo dobra

Uczeń:

- dysponuje pełną wiedzą w zakresie programu szkolnego i potrafi wykorzystywać ją w różnych sytuacjach,
- umie samodzielnie poszukiwać informacji i dokonywać ich selekcji oraz hierarchizowania,
- potrafi dokonywać analizy i interpretacji różnych wydarzeń oraz uzasadnić własny sposób oceny,
- dokonuje właściwej interpretacji nowych zjawisk,
- rozwiązuje problemy w sposób twórczy,
- potrafi kierować pracą zespołu,
- potrafi zorganizować debatę publiczną i ją podsumować,
- podejmuje skuteczne działania w instytucjach życia publicznego,
- uczestniczy i osiąga sukcesy w konkursach i olimpiadach przedmiotowych,
- wykonuje zadania indywidualne, systematycznie wykorzystując dodatkową literaturę,

- ocenia otaczającą rzeczywistość społeczno-polityczną zgodnie z przyjętymi kryteriami wartości.

Ocena celująca

Uczeń:

- dysponuje pełną wiedzą z zakresu podstawy programowej,
- wykazuje się opanowaniem wszystkich umiejętności określonych w podstawie programowej,
- współpracuje z nauczycielem, rozwija własne zainteresowania,
- wykazuje szczególne zainteresowanie przedmiotem i dysponuje pogłębioną wiedzą o zjawiskach i procesach społecznych,
- chętnie podejmuje się zadań dodatkowych,
- wykazuje się aktywnością i inicjatywą o charakterze obywatelskim w szkole i poza nią,
- przedstawia wyniki samodzielnej pracy przygotowanej z wykorzystaniem warsztatu naukowego,
- osiąga sukcesy w konkursach i olimpiadach przedmiotowych,
- realizuje projekty edukacyjne.

Ocenianie uczniów ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi

Na podstawie rozporządzenia dotyczącego warunków i sposobów oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów zobowiązano nauczyciela do indywidualizacji działań pedagogicznych oraz dostosowania wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb edukacyjnych i możliwości psychoedukacyjnych ucznia.

Na podstawie pisemnej opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej nauczyciel zobowiązany jest opracować indywidualny program nauczania, podać uczniowi nowy zakres wymagań na oceny, uwzględniając treści programowe z zakresu podstawy programowej.

Bibliografia

- J. Korzeniowski, M. Machałek, *Edukacja obywatelska w szkole. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011.
- G. Petty, *Nowoczesne nauczanie. Praktyczne wskazówki i techniki dla nauczycieli, wykładowców i szkoleniowców*, Sopot 2010.
- Europa na co dzień*. Pakiet edukacyjny.
- M. Taraszkiewicz, *Jak uczyć lepiej, czyli refleksyjny praktyk w działaniu*, Warszawa 1997.
- H. Hamer, *Klucz do efektywnego nauczania. Poradnik dla nauczycieli*, Warszawa 1994.
- B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki*, Warszawa 1999.
- Materiały edukacyjne programu Kreator*, Warszawa 1999.
- E. Budnik, A. Muszyńska, B. Owczarska, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2000.
- B. Niemierko, *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, Warszawa 2002.

D. Sterna, *Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa 2006.

Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Materiały dla nauczyciela, MEN.